

गोमंतकीय मराठी संस्कृतीचा सतराव्या शतकातील युरोपीय ग्रंथकारांवर प्रभाव

विनय मडगांवकर

संचालक: मराठी अध्ययनशाखा, गोवा विद्यापीठ, गोवा.

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.17259563>

ABSTRACT:

निसर्गाच्या सान्निध्यात वसलेल्या गोमंतभूमीला परंपरेने सांस्कृतिक वैभवाचा समृद्ध वारसा लाभला आहे. हा वारसा कालानुक्रमे वृद्धिंगत होत राहिला. येथील भूमी, निसर्ग, नदी, समुद्र यांना प्राधान्य देणारी गोमंतकीय संस्कृती या प्रदेशातील जनतेच्या जीवनप्रणालीत नैसर्गिकरित्या एकरूप झाली होती. गोव्यात सोळाव्या शतकात पोर्तुगीजांनी सत्ता प्राप्त करताच येथील जनतेचे ख्रिस्तीकरण करण्याचा प्रयत्न केला. त्याला गोमंतकीय वीरांनी प्रखर विरोध केला. काहींचे बळजबरीने ख्रिस्तीकरण करण्यात आले असले, तरी त्यांनी आपली संस्कृती सोडली नव्हती. अशा नवख्रिस्ती लोकांनी पोर्तुगीजांची युरोपीय संस्कृती स्वीकारावी आणि पूर्वीच्या हिंदू संस्कृतिप्रमाणे वागू नये, यासाठी पोर्तुगीजांनी अनेकविध प्रयत्न केले. शेवटी पोर्तुगीजांनी गोव्यात 'Inquisition' न्यायालयस्थापन केले. त्यात अपराध सिद्ध झाला, तर त्या अपराध्याला भयानक शिक्षा केल्या जात होत्या. तरीही गोमंतकीय नवख्रिस्ती जनता आपल्या पूर्वाश्रमीच्या संस्कृतीपासून प्रभावित झाली नाही. त्यांच्या मतपरिवर्तनासाठी युरोपातून गोव्यात आलेल्या ख्रिस्ती मिशनऱ्यांनी सतराव्या शतकात मराठी ग्रंथांची निर्मिती केली. त्यांच्या या ग्रंथांवर गोमंतकीय संस्कृतीचा, ग्रंथपरंपरेचा प्रभाव दिसून येतो. प्रस्तुत शोधनिबंधात फादर स्टीफन्स, फादर एतियनदला कूवा आणि फादर आंतोनियुदसालदांज या तीन युरोपीय ग्रंथकारांच्या रचनांचा प्रातिनिधिक परामर्श घेतला आहे.

KEYWORDS:

गोमंतकीय संस्कृती, युरोपीय ग्रंथकार, मराठी ग्रंथ, क्रिस्तपुराण, ख्रिस्तीकरण.

पुण्यभूमी गोमंतकाचे सांस्कृतिक वैभव:

‘गोमंतक’ ही देवदेवतांचे आणि संतमहंतांचे अधिष्ठान प्राप्त झालेली पुण्यभूमी आहे. येथील गावागावात भूदेवता सातेरी, भूमिका आणि मातृदेवता शांतादुर्गा विराजमान आहेत. ब्रह्मकरमळी येथे श्रीब्रह्मदेवाचे मंदिर, सावईवेरे येथे शेषशायी अनंत श्रीविष्णूचे देवस्थान, नार्वे येथे श्रीसप्तकोटेश्वर, कोरगाव येथे श्रीकमळेश्वर, हरवळे येथे श्रीरुद्रेश्वर, नागेशीचा श्रीनागेश, मंगेशीचा श्रीमंगेश अशी असंख्य शिवमंदिरे येथे आहेत. संत सोहिरोबानाथ आंबिये, संत कृष्णभट्ट बांदकर, जीवनमुक्त महाराज, कवी मंगेश आशा संतांनी परकीयांची सत्ता असतांना भक्तीचे ज्ञानदीप तेवत ठेवले. मानवी जीवनाशी संबंधित, नवजात बालकाचा बारसा तथा नामकरण विधी, विवाह, अंतिम संस्कार असे सामाजिकसांस्कृतिक विधी, तसेच आरोग्यदायी तुलसीपूजन, सर्जनशीलभूमातेप्रती कृतज्ञता दर्शवत साजरी होणारी श्री गणेशचतुर्थीश्रीदेवीनवरात्री, सर्परक्षणासाठी नागपंचमी, वृक्षसंवर्धनासाठी वनराईदेवराई संकल्पना, तथा वटपौर्णिमेला वटवृक्ष पूजन, ऋतुचक्रानुसार साजरे होणारे सणउत्सव, जत्रा आणि त्यांना अनुरूप मराठी धार्मिक ग्रंथनिर्मिती, आशा सांस्कृतिक वैभवाने गोमंतभूमी त्याकाळी समृद्ध होती आणि आजही आहे. परकीय सत्तांमुळे येथे सांस्कृतिक स्थित्यंतराचा मात्र प्रत्यय येतो. ज्याचा प्रभाव येथील साहित्यावर दिसून येतो.

सांस्कृतिक स्थित्यंतराची ऐतिहासिक पार्श्वभूमी:

युरोपीय देशांच्या तुलनेत, ‘भारत देश’ ज्ञानविज्ञान, शिक्षण, संपत्ती आणि ऐश्वर्य यांनी अत्यंत समृद्ध होता. युरोपीय देशांमध्ये भारतीय उत्पादनांना मोठी मागणी होती. जेव्हा अरब शासकांच्या ताब्यात असलेले पोर्तुगाल आणि स्पेन स्वतंत्र झाले, तेव्हा अरबांनी भारतातून जमिनीवरून मालाची वाहतूक करण्यास मनाई केली.’१ भारताशी थेट व्यापारी संबंध प्रस्थापित करण्यासाठी युरोपीय लोकांना नवीन जलमार्ग शोधण्याची आवश्यकता जाणवली. वास्कोदगामा यांनी ही जबाबदारी पार पाडली. त्यानेच शोधलेल्या समुद्रीमार्गाने अफोंसोदीअल्बुर्क हा पोर्तुगीज सैन्यासह भारतात आला. त्याने १५१० मध्ये अदिलशाही सैन्याचा पराभव केला आणि गोवा

जिकला. 'पोर्तुगीजांच्या या कारवायांचे वर्णन केशवाचार्य यांनी त्यांच्या 'महिकावतीची बखर' या ग्रंथात केले आहे.'^२ भारतात आलेले पोर्तुगीज अधिक व्यावहारिक होते. 'या पोर्तुगीजांनी अदिलशाहाचे त्याच्या भावापासून रक्षण करण्यासाठी, सास्टी आणि बार्देश हे प्रांत अदिलशाहाकडून घेतले. अशाप्रकारे, या देशात पोर्तुगीजांची सत्ता स्थापन झाली.'^३ तिसवाडीनंतर, साष्टी आणि बार्देश हे प्रांत कायमचे पोर्तुगीजांच्या अधिपत्याखाली आले. त्यानंतर पोर्तुगीजांनी इतर प्रदेश मिळवले आणि जनतेचे बळजबरीने ख्रिस्तीकरण करायला सुरवात केली.

गोमंतकीय संस्कृती नष्ट करणे, हाच पोर्तुगीजांचा उद्देश:

गोव्यात स्थानिक लोकांचे केवळ ख्रिस्तीकरणकरणे, हे पोर्तुगीज शासकांना अपेक्षित नव्हते. त्यांना येथील धार्मिक परंपरा आणि संस्कृती नष्ट करणे अत्यावश्यक वाटत होते. म्हणून ते येथील नवख्रिस्ती जनतेची नावे, भाषा, वेशभूषा, जीवनप्रणाली युरोपीय संस्कृतिप्रमाणे असावी, यासाठी आग्रही होते. शांताराम बंडेलू यांनी संपादित केलेल्या 'क्रिस्तपुराण' या ग्रंथाच्या प्रस्तावनेत त्यांनी मिशनऱ्यांचा मूळ हेतू स्पष्ट केला आहे. ते लिहितात, "मिशनऱ्यांच्या मनात, ख्रिश्चन धर्म आणि युरोपियन संस्कृती या दोन अविभाज्य गोष्टी आहेत, असा चुकीचा विचार रुजला होता. या लोकांचा असा विश्वास होता की पोर्तुगीज रीतिरिवाज, पोर्तुगीज भाषा आणि पोर्तुगीज नावे स्वीकारल्याशिवाय कोणीही पूर्णपणे ख्रिश्चन होऊ शकत नाही."^४ नवख्रिस्ती होऊन हिंदू संस्कृतिप्रमाणे जीवन जगणाऱ्यांना दंडित करण्याचा निर्णय पोर्तुगीजांनी घेतला. 'अ. का. प्रियोळकर यांच्या 'The Goa Inquisition' या ग्रंथातील संशोधनानुसार झेवियरच्या सांगण्यावरून शेवटी पोर्तुगीजांनी गोव्यात 'Inquisition' न्यायालयस्थापन केले.'^५ येथील लोकांचे ख्रिस्तीकरणकरणे, त्याचबरोबर त्यांची संस्कृती नष्ट करणे हा पोर्तुगीजांचा मुख्य उद्देश होता, हे त्यांच्या कृतीवरून स्पष्ट होते.

धार्मिक आणि सांस्कृतिक संघर्ष:

पोर्तुगीजांनी सोळाव्या शतकात गोमंतकावर आपली राजसत्ता प्रस्थापित केली. काहींचे बळजबरीने ख्रिस्तीकरणकेले आणि येथील मंदिरांवर, प्रार्थनास्थळांवर आघात केले. 'पोर्तुगालचा तिसरा राजा डॉन जुआन यांनी ३० जून १५४१ रोजी गोव्याच्या राज्यपालांना

दिलेल्या आदेशानुसार, गोव्यातील पोर्तुगीज सरकारने तिसवाडीतील सर्व मंदिरे नष्ट केली.'६ त्यामुळे गोमंतकीय जनतेच्या विद्रोहालाही पोर्तुगीजांना सामोरे जावे लागले. 'कुंकळी येथे, मिशनऱ्यांनी पोर्तुगीज सैनिकांच्या मदतीने श्री शांतादुर्गेचे मंदिर उद्ध्वस्त केले. निर्भय ग्रामस्थांनी मिशनऱ्यांना आणि पोर्तुगीजांना मारून, त्याचा प्रतिशोध घेतला. या घटनेचा उल्लेख थॉमस स्टीफन्सने २४ ऑक्टोबर १५८३ रोजी त्याचा भाऊ रिचर्ड स्टीफन्सला पाठवलेल्या पत्रात केला आहे.'७ म्हणून, हे ऐतिहासिक पत्र महत्त्वाचे आहे.

आपल्या संस्कृतीचा मिशनऱ्यांकडून स्वीकार:

ख्रिस्तीतत्त्वज्ञानाचा प्रसार करण्यासाठी, भारतातील लोकांच्या भाषा, परंपरा आणि चालीरीती शिकून आत्मसात करणारे जेसुइट मिशनरी त्याकाळी होते. 'दक्षिण भारतात काम करताना, इटालियन मिशनरी रॉबर्ट डीनोबिली यांनी तमिळ, तेलगू आणि संस्कृत भाषा आत्मसात करून संस्कृत आणि तमिळमध्ये सुमारे चौदा पुस्तके लिहिली, ज्यात 'जजुर्वेद' नावाच्या ग्रंथाचा समावेश आहे.'८ अशाच प्रकारे सतराव्या शतकामध्ये गोव्यात आलेल्या ख्रिस्ती मराठी ग्रंथकारांनी गोमंतकीय धर्म, संस्कृती, प्रथांचे सूक्ष्म निरीक्षण केले होते. नवख्रिस्ती श्रोत्यांची अनुकंपा प्राप्त व्हावी, या हेतूने काही प्रथांचे, सांस्कृतिक विधींचे विवेचन त्यांनी आपआपल्या ग्रंथात केले आहे. थॉमस स्टीफन्स हा पहिला इंग्रज जेजुईत, जो इंग्लंडमधून भारतात तथा गोव्यात ख्रिस्तीतत्त्वाचा प्रसार करण्यासाठी आला होता. ज्याने गोमंतकीय संस्कृतीचा तथा परंपरांचा समावेश आपल्या 'क्रिस्तपुराण' या ग्रंथात केला होता. फादर एतियनदला क्रूवा हा फ्रेंच, फ्रांसमधून आलेला ज्याने येथील धर्मसंस्कृतीचा अभ्यास करून त्यावर 'पीटरपुरण' या ग्रंथात येथील संस्कृतीविषयी नकारात्मक विवेचन केले. फादर आंतोनियुदसालदांज हे पोर्तुगीज, पोर्तुगालमधून आलेले. त्यांने आपल्या 'सांतु आंतोनीची जिवित्कथा' या ग्रंथातील कथाविवेचानासाठी गोमंतकीय संस्कृतीचा आधार घेतला होता. अर्थात गोमंतकीय संस्कृतीचा प्रभाव या तिन्ही ग्रंथकरांवर झालेला त्याच्या साहित्याकृतीवरून दिसून येतो.

बायबलवर आधारित पहिला मराठी ग्रंथ 'क्रिस्तपुराण':

पोर्तुगीजपूर्व काळात गोव्यात श्रीमद्भगवद्गीता, रामायण, महाभारत, ज्ञानेश्वरी, श्रीकृष्णचरित्रकथा, द्रोणपर्व तसेच विविध पुराणांचे परंपरेने पठण, श्रवण केले जात असे. पोर्तुगीजांमुळे येथील काही लोकांना ख्रिस्ती व्हावे लागले. फादर स्टीफन्सने अशा नवख्रिस्ती जनासाठी 'क्रिस्तपुराण'या ग्रंथाची रचना केली. गोमंतकीय संस्कृती आणि ग्रंथपरंपरेला अनुरूप स्टीफन्सने 'पुराण' या शब्दाचे उपयोजन आपल्या ग्रंथासाठी केले आहे. 'क्रिस्तपुराण' हा बायबलवर आधारित पहिला मराठी ग्रंथ होय. स्टीफन्सने 'क्रिस्तपुराण'चे दोन भाग केले आहेत. दोन्ही भागांच्या सुरुवातीला त्यांनी अनुक्रमे 'पयले पुराण'आणि 'दुसरे पुराण'हे शब्द वापरले आहेत. क्रिस्तपुराणातही स्टीफन्सने या ग्रंथाला अनेकदा 'पुराण'म्हटले आहे. स्टीफन्सने संत ज्ञानेश्वर, गोमंतकीय कवी ज्ञानदेव, कृष्णदास शामा यांच्या साहित्याचा अभ्यास केला आणि त्यांचे अनुकरणही केले आहे. कवी 'कृष्णदास' यांच्या नावावरून फादर स्टीफन्स त्यांच्या 'क्रिस्तपुराण' ग्रंथात स्वतःला 'क्रिस्तदास' म्हणतात, अध्यायांना कृष्णकथेसारखे 'अवस्वरु' म्हणतात. याच ग्रंथात "आता हिंदुस्थानिची द्विपे सकळी। पाहेपां येरांमाजी ती आगळी।।उपमे रोमनांचे राज्य तेआ वेळी। किंचित दिसे।।२.२०.१११।।" इंग्लंडमधून आलेल्या पहिल्या इंग्रज ग्रंथकाराने आमच्या भारत देशाच्या नावाचा उल्लेख 'हिंदुस्थान' असा वारंवार केला आहे.

'क्रिस्तपुराण' मराठीत असले तरी, त्यात काही लॅटिन शब्दसंग्रहातील शब्द आहेत. काही ठिकाणी, 'पाद्रीगुरु, होमूबलिदान' सारख्या समानार्थी शब्दांच्या जोड्या आहेत. तसेच, गोमंतकीय संस्कृती आणि ग्रंथपरंपरेनुसार स्टीफन्सने 'स्वर्ग, वैकुंठ, 'नरक, यमपुरी/यमकुंड, श्रीगुरु/स्वामी, मंदिर देवालय/देऊळ', असे शब्द वापरले आहेत. परमेश्वराला 'वैकुंठनाथ' असे संबोधले आहे. या ग्रंथात 'वैकुंठनगरी', 'वैकुंठसभा' यांचाही उल्लेख आहे. यावरून हे स्पष्ट होते, की स्टीफन्सने जाणीवपूर्वक आपल्या कथेला गोमंतकीय संस्कृती आणि मराठी ग्रंथपरंपरेला अनुरूप, स्वरूप देण्याचा प्रयत्न केला आहे.

फादर स्टीफन्सच्या 'क्रिस्तपुराण' ग्रंथात आविष्कृत गोमंतकीय संस्कृती

भारतातील इतर राज्याप्रमाणे गोव्यातही देवांचा जन्मोत्सव साजरा करण्याची परंपरा आहे. त्यानुसार, श्रीरामनवमीला भगवान रामाचा जन्म, श्रीकृष्ण अष्टमीला भगवान श्रीकृष्णाचा जन्म आणि श्रीदत्तात्रेय जयंतीला भगवान दत्तात्रेयांचा जन्म साजरा केला जात असे. त्यावेळी देवाला, बाळाप्रमाणे पाळण्यात घालून पाळणागीत गायले जात असे. गोमंतकात प्रचलित असलेल्या या सांस्कृतिक विधीचे अवलोकन केलेल्या स्टीफन्सने, येशूच्याबारशाचे वर्णन क्रिस्तपुराण ग्रंथात केले आहे. श्रीराम, श्रीकृष्ण यांची पाळणागीते उपलब्ध आहेत. कवी कृष्णदास विरचित श्रीगुरु दत्तात्रेयांचे पाळणागीत आणि क्रिस्तपुराणातील ओव्यामध्ये साम्य आहे.

“जो जो जो जो रे सुकुमारा । दत्तात्रेय अवतारा ॥” श्रीदत्त पाळणागीत

“जो जो जो जेसु साल्वादोरा । विस्वतारका सुकुमारा॥लावण्य जोती अळिकरा। जो जो जो जो॥”2.9.54॥क्रिस्तपुराण

वास्तविक, बायबलमध्ये कुठेही बाळ येशूला पाळण्यात घालण्याचा उल्लेख नाही. ख्रिश्चन संस्कृतीतही बारसं तथा बाळाला पाळण्यात घालण्याचाकोणताही विधी नाही. स्टीफन्सने हे गोमंतकीय संस्कृतीचे केलेले अनुकरण आहे.

गोमंतकीय संस्कृतीत ‘मद्य’ निषिद्ध मानले आहे. बायबलमधील येशूच्या एका कथेनुसार, एके ठिकाणी लग्नाच्या मेजवानीच्या प्रसंगी, येशू ख्रिस्ताने पाण्याचे ‘Wine’ मध्ये रूपांतर केले. तीच बायबलमधील कथा ‘क्रिस्तपुराण’ग्रंथात दुसऱ्या पुराणातील २२व्या अवस्वरुत कथन केली आहे. त्यात ग्रंथकार स्टीफन्स ‘Wine’साठी ‘मधू’ अथवा ‘द्राक्षारस’ असा जाणीवपूर्वक शब्दप्रयोग करतो. अशा पद्धतीनेस्टीफन्स येशूच्या कथेला, येथील नवख्रिस्तींना पटेल आणि समजेल असे गोमंतकीय संस्कृतीला समर्पक रूप देण्याचा प्रयत्न करतो.

फादर क्रुवा विरचित पीटरपुराण ग्रंथातील आध्यात्म:

फ्रांसमधून आलेल्या फादर एतियनदला क्रुवाने‘पीटरपुरण’ या मराठी ग्रंथाची रचना केली आहे. येशूचा शिष्य ‘पीटर’ हा या ‘पीटरपुराणा’चा नायक आहे. ख्रिस्ती तत्त्वज्ञानाचा प्रचार करतांना

त्यांनी लोकांशी केलेला संवाद या ग्रंथात आहे. कृवाने गोमंतकीय धर्मग्रंथांचा आणि संस्कृतीचा अभ्यास केला होता. आपल्या 'पीटरपुराण' या ग्रंथात त्याने येथील संस्कृतीविषयी नकारात्मक विवेचन केले. कृवा यांनी अभ्यासलेले ग्रंथ 'मराठी' भाषेत होते. या संदर्भात, कृवाने हे स्वतः पीटर पुराणाचे दुसरे कांड पाचव्या अध्यायाच्या बत्तीसाव्या अवस्वरूत नमूद केले आहे. ती ओवी अशी आहे... 'अैसी वेदा, शास्त्रांची स्तिति। जी मागा होती संसकृती।।मग ती कवी केली मराठी । पुराणां रचोनि।। या वरून स्पष्ट होते की त्यांनी अभ्यासलेले पुराण ग्रंथ 'मराठी' भाषेत होते.

नवख्रिस्तीचेबुद्धीभेद करत,समुपदेशन करण्यासाठी रचलेल्या या ग्रंथाचा अभ्यास करतांना असे जाणवते की कृवाने येथील संस्कृती आणि अध्यात्मिक विषयहीमांडले आहेत. हे पुढील विवेचनाने सिद्ध होईल.

'प्रकृतितं पुरुशं चैव विद्वानात्रिदी उभवपि।विकारांक्ष गुणांदश्रैव विद्धि प्रकृतिसम्भवान॥१३.१९॥' असे श्रीमद्भगवद्गीतेत पुरुष आणि प्रकृति संदर्भात विवरण आले आहे.'पुरुष आणि प्रकृति' अनादी आहेत. राग द्वेशादी विकार प्रकृतीपासूनच उत्पन्न झाले आहेत. पीटरपुराणात असेच 'पुरुषआणि प्रकृति' संदर्भात विवेचन आले आहे.

'प्रकृती पुरुसी लख्यणा। देवकूपेची दिप्तीदाना।जी आधी दिधली संपर्ना। परमेस्वरे ॥1.1.1.31॥'

सर्व संशोधकांनी पीटरपुराणाच्या लेखकत्वाचे श्रेय कृवाला दिले आहे. ग्रंथाचा अभ्यास केल्यानंतर, एक मत ठाम झाले, की हा ग्रंथ एकट्या कृवाने लिहिलेले नाही. पीटरपुराणाच्या रचनेसाठी कृवाने निश्चितच गोमंतकीय विद्वानांची मदत घेतली होती. म्हणूनच त्यांनी हिंदू धर्मातील 'पुरुष आणि प्रकृती' या आध्यात्मिक संकल्पनांवर चर्चा केली आहे.

आंतोनियुदसालदांज विरचीत 'सांतु आंतोनीची जिवित्वकथा':

संतसाहित्याचा परिचय असलेल्या गोमंतकीय जनतेला ख्रिस्तीबनवणे आणि त्यांना या ख्रिस्तीतत्त्वज्ञानात गुंतून ठेवणे सोपे नाही, हे गोव्यात कार्यरत असलेल्या ख्रिस्ती मिशनऱ्यांना पक्कं ठाऊक होते. गोव्यातील 'लोकांमध्ये असलेले चमत्काराचे आकर्षण हेरून फादर आंतोनियुदसालदांज याने 'सांतु आंतोनीची जिवित्वकथा' या चमत्कार

कथन करणाऱ्यां ग्रंथाची निर्मिती केली. पोर्तुगालमधून आलेल्या फादर आंतोनियुदसालदांज यांनी आपल्या 'सांतु आंतोनीची जिवित्वकथा' या ग्रंथात गोमंतकीय संस्कृतीचा कथाविवेचानासाठी आधार घेतला होता. गुरु आणि शिष्याचे नाते, परमेश्वरावरील श्रद्धा, विविध चमत्कारिक कथा, या सांस्कृतिक वातावरणामुळे त्या काळातील श्रोत्यांना हे वर्णन परके वाटले नाही.

'सांतु आंतोनीची जिवित्वकथा' या ग्रंथात येशूचे आकाशात भव्य रूप पाहणाऱ्या आंतोनीचे वर्णन आहे. त्या शब्दरचना वाचल्यानंतर, ज्ञानेश्वरीमध्ये विश्वरूप पाहणाऱ्या अर्जुनाचे वर्णन आठवते.

तुं त्रिलोकीचा चक्रवर्ती ॥३५४॥

अमित स्वरूपाची दिव्य रासि। तुवा दाखविली मज शेवकासी
॥३५७॥

आता त्राही त्राही गा जेजुराया॥३५८॥

धन्य धन्य जाहलें मजें जिणे॥३६७॥

'सांतु आंतोनीची जीवित्वा कथा' या ग्रंथातील हे वर्णन वाचताना, ज्ञानेश्वरीमध्ये वर्णन केलेले अर्जुनाचे चित्र डोळयासमोर येते. या विषयाचा अभ्यास करतांना 'सांतु आंतोनीची जीवित्वा कथा' आणि 'ज्ञानेश्वरी' यातील शब्द आणि शब्दांमधील साम्य सहजतेने जाणवते. याचा अर्थ असा निष्पन्न होतो की 'सांतु आंतोनीची जिवित्वकथा' रचणाऱ्या ग्रंथकरांने संत ज्ञानेश्वरांची ज्ञानेश्वरी देखील अभ्यासली होती. ख्रिस्तीकरण सफल करण्यासाठी या सर्व युरोपीय ग्रंथकरांनी मराठी ग्रंथ अभ्यासले आणि त्यांना अनुसरून त्यांनी आपले ग्रंथ गोमंतकीय साहित्य आणि संस्कृतीला अनुकूल बनवले.

समारोप:

सतराव्या शतकात गोव्यात इंग्लंडमधून आलेल्या फादर स्टीफन्सची मातृभाषा इंग्रजी होती. फ्रांसमधून आलेल्या फादर एतियनदला क्यूवाची मातृभाषा फ्रेंच होती आणि पोर्तुगालमधून आलेल्या फादर आंतोनियुदसालदांज याची मातृभाषा पोर्तुगीज होती. या तिन्ही युरोपीय ग्रंथकरांनी गोव्यात मराठी शिकून आत्मसात केली आणि याच

भाषेत ग्रंथनिर्मिती केली. हिंदू संस्कृतीत, शुभ कार्यांच्या सुरुवातीला देवदेवतांच्या स्तुती केली जाते, त्या प्रमाणे या तिन्ही ग्रंथांच्या आरंभी येशूस्तुती आहे. या मराठी ग्रंथांची रचना युरोपीय ग्रंथकारांनी केली असली तरी त्यात विविध ठिकाणी गोमंतकीय संस्कृती प्रकर्षाने दिसून येते.या ग्रंथ अभ्यासाने सिद्ध होते, की या तिन्ही ग्रंथकारांच्या संहित्यकृतींवर गोमंतकीय सांस्कृतिक वातावरणाचा प्रभाव स्पष्टपणे दिसून येतो.

निष्कर्ष:

1. सतराव्याशतकातगोव्यात आलेल्या युरोपीय ग्रंथकारांनी ख्रिस्तीकरणासाठी मराठी ग्रंथाची निर्मिती केली,हे एक ऐतिहासिक वास्तव आहे.
2. परदेशी जेजुइत मिशनऱ्यांनी अभ्यासलेले पोर्तुगीजपूर्व गोमंतकीय ग्रंथ 'मराठी' होते. हे स्वतःत्यांनी आपल्या ग्रंथात नमूद केले आहे.
3. गोमंतकीय नवख्रिस्तीना ख्रिस्ती तत्त्वज्ञान समजावे म्हणून, युरोपीय ग्रंथकारांनी आपल्या ग्रंथात गोमंतकीय संस्कृतीच्या संकल्पना स्वीकारल्या आहेत.
4. ग्रंथकार ज्या सांस्कृतिक वातावरणात राहतो, त्यानुसार त्याचा प्रभाव त्याच्या साहित्यकृतीवर होणे स्वाभाविक असले तरी, या जेजुइतग्रंथकारांनीख्रिस्तीकरणाचेउद्दिष्टसाध्यकरण्यासाठी,आपल्या ग्रंथात हेतुपुरत्सर गोमंतकीय सांस्कृतिक वातावरण निर्माण केले आहे.
5. सतराव्या शतकात गोव्यातील तत्कालीन सामाजिक, सांस्कृतिक, धार्मिक परिस्थिती यांचा अभ्यास करण्यासाठी,हे ख्रिस्ती मराठी ग्रंथ अत्यंत मौल्यवान स्रोत आहे.

संदर्भ:

1. सरदेसाई, हिरबा, पोर्तुगीज सत्ता संघर्ष आणि समस्या, प्रागतिक प्रकाशन, गोवा. २००६, पृ. ७.
2. केशवाचार्य, महिकावतीची बखर, संपा. वि. का. राजवाडे, सरिता प्रकाशन, पुणे, २०१३, पृ. १०४.
3. सरदेसाई, मनोहर हिरबा, गोमंतकीय ख्रिश्चन समाज निर्मिती व कार्य, कला आणि संस्कृती संचालनालय, गोवा, २००१, पृ. ३९.
4. स्टीफन्स, थॉमस, क्रिस्तपुराण, संपा. शांताराम बंडेलू, प्रसाद प्रकाशन, पुणे, १९५६, पृ. २७.
5. Priolkar, A. K., The Goa Inquisition, Rajhans Publication, Goa, 1961, pg. 32.
6. सरदेसाई, मनोहर, गोमंतकीय ख्रिश्चन समाज निर्मिती व कार्य, उनि. पृ. ६१.
7. स्टीफन्स, थॉमस, क्रिश्चन पुराण, संपा. जोजफ साल्डाणा, सायमन आल्वारीस, मेंग्लोर, १९०७, पृ. ३०.
8. प्रियोळकर, अ. का., आजचा व कालचा गोमन्तक, धि गोवा हिंदु ॲसोसिएशन, मुंबई, १९५४, पृ. २०३.

Funding:

This study was not funded by any grant.

Conflict of interest:

The Authors have no conflict of interest to declare that they are relevant to the content of this article.

About the License:

© The Authors 2024. The text of this article is open access and licensed under a Creative Commons Attribution 4.0 International License.